

KONTAKTLEDDET

Til deg som er medlem av Oslo og Akershus Fylkeslag. Men også ett tilbud til medlemmer av NTF i Østfold og Buskerud.

I denne utgaven av Kontaktleddet finner du en hilsen og oppdatering til deg fra oss i styret, og referat fra Nilsonseminaret. Du vil også finne en kort presentasjon om den nye Boken til Gidske Kvilhaug; "Barn og unge med Tourettes syndrom".

Til slutt er vi også i denne utgaven så heldige at vi kan presentere to artikler fra Kristel. Kristel er vår rettighetsskribent og hjelper. Noe vi setter veldig stor pris på. Aktivitetsplan for høsten 2011 er vedlagt. Noter inn datoene med en gang i kalenderen din. Håper at vi sees på noen av høstens samlinger.

Din mail adresse sparer oss for tid og penger, og for fremtiden vil all utsendelse fra oss gå ut til deg pr mail. Derav husk og send oss din mail adresse snarest!. Skulle det være noen grunner for at du ikke kan motta e-post fra oss, vil vi høre fra deg snarest. Dette for at du for fremtiden kan få videre postutsendelse, men da må vi få snarlig beskjed fra deg om at dette er et fortsatt behov.

Med vennlig hilsen
Styret i O/A Fylkeslag av NTF

Vi går en travel tid i møte både for liten og stor. Ferien er over, for mange av oss regnet den bort. Skolen er i gang, og arbeidstiden likeså. Vi i Oslo og Akershus fylkeslag er også i gang med høstens aktivitet. Sommerferie gikk i år med å planlegge å gjennomføre “expedition to Norway” (sommerleir med norske, amerikanske og ungarske ungdommer). Dette var vel anvendt tid, og et prosjekt som prosjektleder er veldig glad for at vi søkte midler og fikk penger til. De dagene med sommerleir gav meg minner som jeg alltid vil ha med meg, takket være en gjeng med aktive, positive flott ungdom som bød på seg selv og samarbeidet godt med andre.

Styret i Oslo og Akershus trenger som tidligere nevnt flere ressurser i vårt arbeid. Har du tid, mulighet og ønsker om og bidra i dette viktige arbeidet er vi glade for om du kan ta kontakt med nestleder Susan Johansen pr mail : susan.johansen@online.no

De siste to årene har vi brukt mye tid og økonomiske ressurser på å lære opp lærere og PPT ansatte om TS og komorbide tilstander. Året 2010 var ungdommenes år, der det var flere seminarer og sammenkomster i vår region. Et meget sjeldent tilbud for ungdommer ble også gjennomført i sommer. Utrolig nok hadde vi sommertemperatur og sol hele denne uken. Etter noen dager med de amerikanske og ungarske ungdommene, samt ankomst av de norske ungdommene, bli kjent dag og informasjonskveld gikk neste dag med til busstur til Juvasshytta. Påfølgende dag besteg vi Galdhøpiggen med fint vær. Ansiktene som kom ned til Juvasshytta kan ikke beskrives, men jeg lover dere at det var en gjeng med mennesker som var veldig stolte over egen prestasjon, og takknemlige for en tur opp til Norges høyeste fjell. Før vi flyttet ned til Raubergstulen var vi i klimaparken ved Juvasshytta (ved foten på Galdhøpiggen). Påfølgende dag hadde vi grottedag, der mange testet egne grenser på nytt. Videre hadde vi grillaften, ungarsk, amerikansk og norsk aften, samt tur til klatreparken på Raubergstulen der det var skrekkblandet fryd og latter å observere. På hjemveien kjørte vi om Sogndal slik at alle fikk erfare enda en gang hvor nydelig natur vi har i Norge.

Ved siden av å utvide mange grenser, og sammen oppleve mestring, glede og samhold, hadde vi gruppesamtaler der vi tok opp ulike utfordringer, delte erfaringer, og gleder, samt hjalp hverandre med å se nye muligheter i hverdagen. I løpet av de dagene jeg var så heldig å få med så mange nydelige ungdommer fra USA, Ungarn og Norge, samt godt erfarne og meget velfungerende ledere fra Norge, Ungarn og USA har jeg fått minner og vennskap som jeg aldri vil glemme. Det å oppleve utviklingen, gleden, samholdet og innsatsen som alle viste på denne turen, ja det er bare helt utrolig. Jeg er veldig takknemlig for at NTF OA sammen med NK fikk midler og gjennomført denne Expeditionen. Takk til Extrastiftelsen Helse og Rehabilitering, Barn og omsorgsdepartementet som gav midler til “expedition to Norway”.

Som aktivitetene har vist var dette et opplegg som var laget for at vi skulle ha mulighet for å få mange fine opplevelser sammen, og det viste evalueringen at vi hadde hatt. Resultatet av evalueringen, og tilbakemeldingen på evalueringsaften viste at vi hadde lykke med å gi alle minner de ville leve videre på i hverdagen. Alle har stor grunn til å være meget stolte over seg selv, sin innsats, flytting av grenser, samarbeidsvilje, samt omtanke for andre som var helt enorm.

På denne turen var vi så heldige å ha med oss den kjente TS spesialisten Douglas Woods fra USA som hadde foredrag om ticskontrollerende trening, samt viste praktiseringen av dette på deltakere. Nasjonalt Kompetansesenter for AD/HD, Tourettes syndrom og Narkolepsi (NK) er samarbeidspartnere på dette prosjektet, så Norges ”TS mor”; Gerd Strand, samt Knut Bronder deltok på hele oppholdet. Jeg er veldig stolt over at vi fikk gleden av å ha med oss dette trekløveret på ukestur. Men det slutter ikke her. Vi hadde også med oss en psykolog og en

psykiater fra Ungarn som stilte opp, støttet og gledet deltagere og ledere fra begynnelse til slutt, sammen med leder Ron fra USA som har vært min høyre hånd i USA i planleggingsfasen. Ledernivået, Yvonne, Christine, Simen, Ole Vegard, Christoffer, Ruben og Marwin, Tusen takk. Jeg er utrolig stolt over å ha med meg så mange dyktige, erfarne og ikke minst så mange positive og velfungerende ledere som byr så mye på seg selv. Takk til dere alle!

Til slutt; Ordene fra deltagerne siste kvelden vår sammen sa alt. Takk til dere alle for en fantastisk innsats. Alle dere deltakere, dere har all grunn til å være så stolte over dere selv. Ikke glem hvilke grenser du flyttet, hva du mestret, innsatsen, samarbeidet og støtten du gav andre denne uken. Jeg vil aldri glemme dere, og de minnene vi har sammen.

Vi skal ha flere større prosjekter dette året vi. Senhøstes vil vi ha et tilbud for unge voksne med TS. Denne gangen vil vi ha fokus på mulighet, motivasjon og mestring der høyere utdanning og veien frem til helsehjelp vil være hovedtemaet. Dato for dette seminaret er satt til helgen den 18.-20.11. Invitasjon vil komme, samt påmeldingsinformasjon og stedangivelse. Men sett allerede nå av helgen!! Dere hører snart mere fra oss ☺

Vi har også tilbud til de yngre i familien, da besøk på Gigagøy på Lørenskog, samt sammenkomster for hele familien, med bowlingkvelder ulike steder i vår region, så følge med å delta på den som er nærmest deg, eller alle.

Av arrangementer har vi meget godt oppmøte på våre seminarer, men på våre aktivitetskvelder for øvrig har det vært en heller variabel oppmøte respons. Skal vi fortsette å gi ulike aktivitetstilbud må du komme med dine ønsker for hva du vil ha av tilbud, og ikke minst er det viktig at du benytter deg av tilbudene som er laget. Det er satt opp påmeldingsfrister. Dette er gjort da vi i år vil stille krav til minst 10 påmeldte for at aktiviteten skal gjennomføres. Dette på grunn av prioritering både økonomisk og av bruk av ressursene blant styrets medlemmer. Alt arbeid i fylkeslaget er av frivillig basis, og derav igangsettes de nevnte tiltak. Vi er også avhengig av å få med oss flere både styremedlemmer og hjelpere for videre drift av fylkeslaget, så vi håper å høre fra deg! Du kan også hjelpe oss ved å sende inn din mail adresse, og om du ønsker ditt mobil nr for da kan du få påminnelse om våre aktiviteter pr sms.

Din mail adresse sparer oss for tid og penger, og for fremtiden vil all utsendelse fra oss gå ut til deg pr mail. Derav husk og send oss din mail adresse snarest!. Skulle det være noen grunner for at du ikke kan motta mail fra oss, vil vi høre fra deg for at du for fremtiden skal få postutsendelse. Send oss informasjon om dette pr post, eller ta kontakt pr tlf nr 95 52 36 99, om du ikke har tilgang til e-post. Ved å få informasjonen til deg ut pr e-post vil dette gi oss større rom til å gi våre medlemmer større eller flere tilbud.

I høst skal vi arrangere likemannssamling som du ser av aktivitetsplanen. Dette er en samling for nye og erfarne likemenn. Likemannsarbeid er målrettet hjelp, støtte og veiledning mellom personer som "er i samme båt". Vi ønsker å tilknytte oss flere likemenn i Oslo og Akershus. Vi trenger dere ungdommer, unge voksne, mammaer og pappaer, samt ikke minst besteforeldre. Dato for dette er 8.oktober, 2011.

Den som skal være likemann må ha bearbeidet sin egen situasjon. Ha erfaringer, være rolig, ha oversikt over en del rettigheter, samt kunne gi tips til hvordan hverdagen kan bli lettere.

Man utnevner ikke seg selv til å bli likemann. Man går kurs og blir oppnevnt av fylkeslaget til dette vervet hvis man passer. Det lages en kontrakt mellom likemannen og foreningen. Taushetsløfte undertegnes.

Er dette noe du synes høres spennende ut? Ta kontakt med Susan Johansen for en prat! ☺ Vi ser frem til å høre fra deg. Vi vil gjerne ha deg med som deltager på kurset vårt. Susan Johansen har tlf. nr 98 47 77 31.

Vi opprettholder vårt tilbud på servicetelefonen som betjenes av Christoffer Tengelsen. Telefon nr. er 95 52 36 99. Her kan du ta kontakt om det er noe du lurer på, for påmelding til aktiviteter, om du vil melde inn ønsker for aktivitet, eller om du har andre henvendelser.

En stor del av vår tid blir brukt til å veilede foreldre, ulike fagpersoner, og mennesker med TS. Vi stiller opp så godt vi kan i deres ønsker på å holde foredrag "ute", da både innen skole, arbeidsplasser etc. Dessverre har vi ikke nok ressurser til å betjene alle henvendelser ved siden av full jobb, eller under studieforløp, men vi gjør det vi kan for å stille opp på best mulig måte. En god del henvendelser, veiledning kan gjøres pr telefon og dette er arbeid som blir gjort daglig fra oss i styret, og ikke minst av våre likemenn. Husk å ta kontakt med våre likemenn, benytt denne ressursen, da det er godt å kunne snakke med likesinnede. Dette gjelder både for ungdommer, unge voksne foresatte, og for familien forøvrig.

Til slutt vil vi minne dere på vår hjemmeside på www.touretteforeningen.no, og Oslo og Akershus Fylkeslag. Her og til Kontaktleddet, vil vi gjerne ha bidrag fra deg. Det kan være små historier, bilder dikt etc. Vi ser frem til å høre fra deg!!

Vi håper at vi sees på våre arrangementer i 2011. Du er hjertelig velkommen!!

29.april, 2011 ble årets **Nilssonseminaret** arrangert.

Arrangør: PPT i Hobøl, Skiptvet og Spydeberg i samarbeid med områdepediater (* se nedenfor) Harald Dramsdahl.

Inger Berg Olsen, likemann og tidligere styremedlem i fylkeslaget var til stede på Nilssonseminaret, og hun vil her dele sitt referat med deg.

Tema i år: ” **JENTER – ADHD, ASPERGER/AUTISME, TOURETTE SYNDROM**”

Årets seminar ble åpnet av Brita Drabitzius fra ADHD Norge som ønsket velkommen. Deretter fulgte ped.psyk rådgiver Lisbeth Iglum Rønhovde som snakket om ”**Tenåringshjernen generelt og jenter med ADHD spesielt**”. L.I. Rønhovde påpekte at hjernen er under *ombygging* gjennom hele puberteten. Det skjer store endringer både fysisk og psykisk hos ungdommene og forventningene til dem øker stadig i denne perioden. Mange føler seg usikre mens de prøver å finne ”sin rolle”. Dette er en tid med mange nye tanker og følelser, - det kan fort bli kaos. Det er den *emosjonelle* delen av hjernen som fortsatt styrer gjennom det meste av pubertetstiden. I denne fasen trengs derfor ekstra mye struktur fra omgivelsene. Det er viktig med diskret veiledning og voksne som følger med og bryr seg.

Under punktet ”**Jenter med Tourettes syndrom**” fortalte leder av Hedmark fylkeslag; Hildur Helstad og hennes datter Johanne på en gripende måte hvordan skolegangen til Johanne hadde artet seg de siste årene. Hvilke utfordringer de hadde støtt på i forhold til Johannes plager (TS + tilleggsproblematikk) samt måten dette hadde blitt håndtert på av personalet ved skolen/e.

Som foreldre skjønte H. Helstad og hennes mann kjapt at de måtte ta kontakt med *ledelsen* på skolen/e så snart det dukket opp et problem. Fikk man forståelse hos rektor for at forhold måtte spesialtilpasses var det lettere å få dette gjennomført. Johanne og foreldrene har stått sammen og jobbet knallhardt og målrettet for å få tilrettelagt en skolehverdag, helt ned på detaljnivå, som Johanne kunne klare å leve med. Pga tilleggsvansker som ofte følger med Tourettes syndrom kan hverdagen være vanskelig nok i seg selv. Blir skolegangen et tilleggsproblem, pluss å få den gjennomført på normert tid, kan belastningen føles uforholdsmessig stor. Johanne har klart å komme et langt stykke på veg, med god støtte av foreldrene, og vi krysser fingre for at denne flotte jenta skal komme helt i mål i løpet av de neste par årene ☺

Spesialpedagog Inger Bergkastet tok fatt i ”**Tenåringsproblematikk og tiltak i skolen**”. Som mangeårig lærer på ungdomstrinnet har hun lært seg teknikker for å få til godt samarbeide mellom lærere og elever. Hun er opptatt av at læringen på skolen i første rekke er *lærernes* ansvar. Lærerne må tilrettelegge undervisning og oppgaver på en slik måte at de får elevene *med seg*. Fungerer ikke dette må lærerne *tenke nytt*. Noe hun ofte gjør, under samtale med elevene, er å spørre: ” hva kan *jeg* som lærer gjøre for at du skal få til dette som du strever med”. Når elevene skjønner at læreren er villig til å støtte og hjelpe ser de sammen at ting ofte løsner etter ganske kort tid og eleven tar over ansvaret for forbedringen selv. Dette har vist seg gjentatte ganger og I. Bergkastet har stor tro på denne måten å jobbe på.

Dag Nilsson (som seminaret er oppkalt etter) hadde et kort ”**5 minutter**” innlegg om alt foreldrene må forholde seg til når de skjønner at det er noe spesielt med deres barn. I tillegg til å ha et barn som trenger mye oppfølging og oppmerksomhet må man kontakte og forklare for bl a; helsevesen, barnehage, skole, naboer, venner, familie. Man får råd om medisiner/ ikke medisiner, ”alternative” dietter, søvnteknikker, rettigheter osv. Han skjønner godt at foreldre blir frustrerte over alt de må sette seg inn i og eventuelt prøve ut.

Seminaret ble avsluttet av stand up / blogger Sofie Frøysaa som med glimt i øyet fortalte episoder fra sitt liv med Tourettes syndrom, ADHD og tvang.

Nok et vellykket ” Nilssonseminar” hvor arrangørene hadde klart å få tak i gode foredragsholdere og tilrettelagt dagen slik at deltagerne kunne dra hjem med mye ny - og nyttig informasjon.

Ref: Inger Berg-Olsen

Ny Bok om Tourettes syndrom

Tourettes syndrom forbindes ofte med banning og ukvemsord, men obskøne ord og bevegelser kjennetegner faktisk bare et fåtall mennesker med Tourettes syndrom. Dette og andre ting kan du lese om i Gidske Kvilhaugs nye bok om Tourettes syndrom. Skal du gå til innkjøp av en bok nå, velg denne.

At Tourettes syndrom som oftest er en sammensatt tilstand, kommer tydelig fram i boken. Forfatteren beskriver de vanligste tilleggsvanskene, som:

- AD/HD
- Lærevansker
- Tvangslidelser
- Emosjonelle vansker

Gidske Kvilhaug skriver også om hva som karakteriserer tics, hvordan de utvikler seg og hvordan de kan undertrykkes eller kamufleres. Hensikten er å gi lærere innsikt i hvor omfattende Tourettes syndrom kan være, og dermed bedre kunne gi eleven en individuelt tilpasset skolehverdag.

Rett til uførepensjon

Retten til uførepensjon er lovregulert i folketrygdloven kapittel 12. Rikstrygdeverkets rundskriv til folketrygdloven kapittel 12 kan du finne på www.nav.no under 'Finn lover og regler'.

Uførepensjon

Vilkårene for rett til uførepensjon er;

- hensiktsmessig behandling (adekvat og tilstrekkelig behandling) er gjennomført
- hensiktsmessige og individuelle arbeidsrettede tiltak (for eksempel tilrettelegging og/eller attføring) er gjennomført
- varig nedsatt funksjons- og arbeidsevne som følge av sykdom

1. Hensiktsmessig behandling

Når du har fått all den behandling som er anbefalt fra lege/spesialist, har du gjennomført det som heter "hensiktsmessig" behandling. Har du ikke forsøkt medikamentell behandling som er foreslått/anbefalt, er vilkåret foreløpig ikke oppfylt.

Du har en lovfestet rett til helsehjelp, men all helsehjelp må ha ditt samtykke. Enkelte personer har motforestillinger mot enkelte behandlingsformer, som for eksempel bruk av medisiner. Med mindre det foreligger gode grunner til slike motforestillinger, er ikke vilkåret om hensiktsmessig behandling oppfylt.

Dersom ikke all behandling er forsøkt, kan vilkåret være oppfylt så lenge det er sannsynlig at denne behandlingen ikke vil føre til bedring av funksjons- og arbeidsevne. Hvorvidt det foreligger utsikt til bedring etter behandling er en vurdering som din behandlende lege gjør.

2. Hensiktsmessige og individuelle arbeidsrettede tiltak

Det er et strengt krav til gjennomføring av arbeidsrettede tiltak. Bare når arbeidsrettede tiltak er åpenbart uhensiktsmessige, det vil si at det må foreligge tungtveiende grunner, kan kravet til gjennomføring av slike tiltak fravikes.

Først vil saksbehandler se på hva som er gjort av tilrettelegging på din nåværende/tidligere arbeidsplass. Dersom arbeidsoppgavene/arbeidssituasjonen din er uforenlig med din helse, må saksbehandler vurdere om restarbeidsevnen i et annet arbeid/yrke er mer forenlig med din helse. Arbeidsevnen din må nemlig være nedsatt med minst halvparten i forhold til ethvert arbeid/yrke. Dersom du har en sykdom som medfører at du ikke fungerer på en arbeidsplass med mye stress, er det ikke godtgjort at du ikke fungerer på en arbeidsplass med lite stress. Derfor må den medisinske dokumentasjonen og dokumentasjonen fra arbeidsgiver godtgjøre at sykdommen nedsetter arbeidsevnen din uansett type arbeid/arbeidsplass.

Det må som nevnt være åpenbart at ytterligere arbeidsrettede tiltak ikke er hensiktsmessige. Betegnelsen ”arbeidsavklaringspenger” (AAP) er valgt nettopp for å understreke at målet er å avklare om, og hvor stor arbeidsevne du har i behold til tross for sykdom. Dersom du får avslag på ditt krav om uførepensjon med den begrunnelse at arbeidsrettede tiltak ikke er forsøkt/ ikke er forsøkt i tilstrekkelig grad, må du først avklare din arbeidsevne under ordningen med AAP.

Det kreves som nevnt tungtveiende grunner til at arbeidsrettede tiltak ikke skal forsøkes. Hva som anses som en ”tungtveiende grunn”, må avgjøres etter en konkret vurdering. For eksempel vil vilkåret være oppfylt når du på grunn av sykdom ikke er i stand til å gjennomføre arbeidsrettede tiltak, eller når forsøk på slike tiltak vil kunne forverre din helse. Ved en søknad om gradert uførepensjon er det ofte mer hensiktsmessig at du beholder din graderte stilling fremfor å avklare arbeidsevnen din gjennom tiltak hos NAV. Dersom det er dokumentert at arbeidsgiver har tilrettelagt din arbeidsplass og det er dokumentert at du ikke har høyere arbeidsevne i et annet arbeid/yrke, kan det konkluderes med at ytterligere arbeidsrettede tiltak er åpenbart uhensiktsmessige.

3. Varig nedsatt funksjons- og arbeidsevne som følge av sykdom

Du må dokumentere at du har en sykdom som medfører nedsatt funksjon i dagliglivet og i arbeidslivet. Arbeidsevnen må være nedsatt med minst halvparten og i forhold til ethvert yrke/arbeid. Først etter at både hensiktsmessig behandling og arbeidsrettede tiltak er forsøkt, er det dokumentert at nedsettelsen av funksjons- og arbeidsevnen er varig.

Beregning av uførepensjon

Beregningen av hva du kommer til å få i uførepensjon foregår i hovedsak etter reglene for beregning av alderspensjon, noe som er avhengig av din pensjonsopptjening.

Gradert uførepensjon

Hvilken uføregrad du vil få er avhengig av hvor mye inntektsevnen din er nedsatt, det vil si hva du tjente før og hva du tjener etter at du ble ufør.

Du kan få gradert uførepensjon fra 50 % og oppover, men ikke under 50 % på grunn av kravet til minst 50 % nedsatt arbeidsevne.

Det er ikke et krav til minst 50 % nedsatt arbeidsevne når det gjelder uførepensjon fra for eksempel Statens Pensjonskasse (SPK) eller Kommunal Landspensjonskasse (KLP).

Bemerk at dersom du får innvilget 50 % uførepensjon, vil du ikke få 50 % av arbeidsinntekten din i uførepensjon. Også gradert uførepensjon beregnes hovedsakelig som alderspensjon.

Ung ufør – tillegg

Ung ufør – tillegget er en kompensasjon for deg som ikke har hatt mulighet til å opparbeide deg så mange pensjonspoeng.

Vilkårene for rett til ung ufør – tillegg er;

- uførhet før fylte 26 år
- uførheten må skyldes alvorlig og varig sykdom
- sykdommen må være klart dokumentert

1. Uførhet før fylte 26 år

Selv om du har arbeidet mer enn 50 %, kan du fortsatt søke om ung ufør- tillegg, forutsatt at vilkårene for rett til ung ufør- tillegg er oppfylt og at du søker før du fyller 36 år. Du skal ha en mulighet til å forsøke deg i arbeidslivet uten å miste retten til ung ufør – tillegg.

I kjennelse med ankenr. 06/01849 kom Trygderetten til at en mann diagnostisert med 'Tourettes syndrom med sekundær alvorlig sosial fobi' hadde rett til uførepensjon med ung ufør – tillegg. Mannen hadde hatt flere korte arbeidsforhold med lave inntekter før fylte 26 år. Retten anså dette som et mislykket forsøk på å etablere seg i arbeidslivet. Retten fant at mannen hadde en alvorlig og varig sykdom som var klart dokumentert, og hans tilknytning til arbeidslivet måtte oppfattes som så marginal og forsøkspreget at hans inntektsevne var varig bortfalt med minst halvparten før fylte 26 år.

2. Uførheten må skyldes alvorlig og varig sykdom

Sykdommen må være alvorlig, det vil si at du må være betydelig invalidisert i dagliglivet og i arbeidslivet. I henhold til rikstrygdeverkets rundskriv må diagnosen være satt av en spesialist. Som et eksempel nevnes de alvorligste tilfellene av AD/HD.

I en kjennelse fra Trygderetten med ankenr. 05/00769, fikk ikke en uførepensjonert mann rett til ung ufør- tillegg. Retten fant ikke mannens Tourettes syndrom som en "tilstrekkelig varig og alvorlig sykdom for å kunne bli tilkjent uføretillegg". Retten uttalte at sykdommen "kan over tid utvikle seg til mer komplekse tics og uimotståelige ytringer og handlinger som man ikke klarer å undertrykke", noe som ikke hadde funnet sted i dette tilfellet.

3. Sykdommen må være klart dokumentert

Når det gjelder kravet til dokumentasjon, må både sykdom og sykdommens betydning for funksjonsevnen din dokumenteres. Har du ikke hatt særlig kontakt med helsepersonell før fylte 26 år, vil du i utgangspunktet ikke ha rett til ung ufør – tillegg.

Saksbehandlingen

Søknadsskjema for uførepensjon finner du som vanlig på www.nav.no. I tillegg må du sende medisinsk dokumentasjon på din uførhet. Ved en søknad om gradert uførepensjon må du sende opplysninger fra arbeidsgiver om din fremtidige inntekt i den graderte stillingen.

NAV kan be en rådgivende overlege vurdere den medisinske dokumentasjonen som foreligger og/eller be deg bli undersøkt hos en samarbeidende spesialist. Dette har saksbehandleren plikt til dersom det er uklart om vilkårene for rett til uførepensjon er oppfylt eller ikke. Ofte vil det som rådgivende overlege eller samarbeidende spesialist konkludere med, bli utslagsgivende i saksbehandlingen. Hvorvidt dette er riktig kan diskuteres i og med at det er din lege/spesialist som kjenner din sykehistorie og nåværende helse bedre. Derfor kan du be NAV sende vurderingen fra rådgivende overlege eller spesialisterklæringen fra samarbeidende spesialist til deg selv og din behandlende lege.

Du har en lovfestet rett til innsyn i din egen sak, det vil si at du kan be om å få tilsendt alle dokumentene i saksmappen din, bortsett fra interne dokumenter. Slik vil både du og din behandlende lege bli klar over hvilken dokumentasjon som legges til grunn ved vurderingen av om vilkårene for uførepensjon er oppfylt i ditt tilfelle.

De nevnte dokumentene fra rådgivende overlege og samarbeidende spesialist må sannsynligvis anses som interne dokumenter som du ikke har rett til innsyn i. Men dette er ikke det samme som at saksbehandleren ikke har lov til å sende deg de nevnte dokumentene

dersom du anmoder om det, han/hun har bare ikke plikt til det. Det mest hensiktsmessige må nok være å la deg og din behandlende lege ta del i saksbehandlingen.

Saksbehandleren har både en plikt til å sørge for at saken blir fullstendig opplyst før et vedtak fattes, og en plikt til å veilede deg vedrørende dine rettigheter.

Kristel Jüriloo
Førstekonsulent i NAV
kristel.juriloo@gmail.com

Arbeidsgivers tilretteleggingsplikt

Arbeidsgiver har en generell plikt til tilrettelegging, jf. aml. § 4-1 og § 4-2.
Tilretteleggingsplikten omfatter tilrettelegging av arbeidstid, jf. aml. § 10-2.

Arbeidsgiver har en særskilt plikt til å tilrettelegge arbeidsplassen til deg som har redusert arbeidsevne, jf. aml. § 4-6. Også denne tilretteleggingsplikten omfatter tilrettelegging av arbeidstid og går noe lenger enn tilretteleggingsplikten etter aml. § 10-2.

Twisten om redusert arbeidstid etter aml. § 10-2 avgjøres av Tvisteløsningsnemnda, jf. aml. § 10-13. Tvisteløsningsnemnda har ikke kompetanse til å avgjøre tvister om tilretteleggingsplikten etter aml. § 4-6.

Tvisteløsningsnemnda er et uavhengig organ som består av sakkyndige medlemmer.

Dersom arbeidsgiver avslår kravet ditt om redusert arbeidstid, kan du klage til nemnda innen en frist på fire uker, jf. forskrift om tvisteløsningsnemnda § 3. Praksis fra Tvisteløsningsnemnda er publisert på Arbeidstilsynets hjemmesider.

Arbeidstilsynet har en plikt til å veilede deg om rettigheter og plikter etter arbeidsmiljøloven. Mange interesseorganisasjoner for arbeidstakere som for eksempel LO tilbyr gratis rådgivning fra advokat. Ytterligere tilbud om gratis advokathjelp finner for eksempel på gratisadvokat.no. Ellers anbefales jussportalen.no som en startside for juridisk informasjon på internett.

Arbeidsgivers tilretteleggingsplikt etter aml. § 10-2

Arbeidsmiljøloven § 10-2 gir rett til fritak fra nattarbeid, rett til fleksibel arbeidstid og rett til redusert arbeidstid.

For at du skal få rett til fritak fra nattarbeid og/eller rett til redusert arbeidstid må du ha et behov for slik tilrettelegging. Et slikt behov kan etter loven bare forankres i helsemessige, sosiale eller andre vektige velferdsgrunner. I tillegg er det lovfestet en rett til å kreve redusert arbeidstid etter fylte 62 år. Behovet for fleksibel arbeidstid trenger ikke å være forankret i verken helsemessige, sosiale eller andre vektige velferdsgrunner.

Både ved rett til fritak fra nattarbeid, rett til fleksibel arbeidstid og rett til redusert arbeidstid, er det et vilkår at gjennomføringen ikke medfører vesentlig ulempe for virksomheten.

Hvordan og for hvor lenge arbeidstiden tilrettelegges, er i utgangspunktet overlatt til avtale mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. Arbeidstaker har ikke en ubetinget rett til tilrettelegging av arbeidstid etter sitt eget ønske. Det må foretas en konkret vurdering av hvorvidt

arbeidstakers ønske om tilrettelegging kan gjennomføres uten vesentlig ulempe for virksomheten.

Fellesvilkår for rett til fritak fra nattarbeid og rett til redusert arbeidstid:

1. Helsemessige grunner

Med ”helsemessige grunner” menes sykdom, skade, slitasje med videre.

2. Sosiale grunner

”Sosiale grunner” omfatter forhold hos arbeidstakerens familie eller nærmeste omgivelser, som for eksempel omsorgsoppgaver eller andre belastninger utover det vanlige. Spesielt enslige forsørgere og foreldre med kronisk syke barn står sterkt i et ønske om tilrettelegging av arbeidstid.

3. Andre vektige velferdsgrunner

”Andre vektige velferdsgrunner” tar særlig sikte på småbarnsforeldre som ønsker mer samvær med barna eller har problemer med å finne barnepass i arbeidstiden. Arbeidstakere med barn under 10 år anses uten videre å ha behov for tilrettelegging av arbeidstiden.

Fellesvilkår for rett til fritak fra nattarbeid, rett til fleksibel arbeidstid og rett til redusert arbeidstid:

1. Uten vesentlig ulempe for virksomheten

Det skal foretas en interesseavveining mellom arbeidsgivers og arbeidstakers interesser. Eksempler på momenter i vurderingen er hvor stort behov du har for tilrettelegging, hva slags tilrettelegging du har behov for og hvor lenge du har behov for det. Ved vurderingen av arbeidsgiverens ulempe, skal det legges vekt på om og hva som allerede er gjort av tilrettelegging og om arbeidsgiver av hensyn til de andre ansatte kan omdisponere arbeidsstokken.

Det kan eksempelvis være en generell ulempe for arbeidsgiver at reduksjonen i arbeidstid for en ansatt ikke kan tilpasses inn i turnusplanen. Men det er ikke tilstrekkelig å vise til en generell ulempe, ulempen må være vesentlig. For eksempel anses det ikke som en vesentlig ulempe for arbeidsgiver dersom det blir nødvendig med omorganisering av arbeidsoppgavene, eller anskaffelse av en vikar.

Arbeidsgiver må påvise større ulemper for virksomheten dersom du har et særlig stort behov for tilrettelegging av arbeidstiden.

Særlig om retten til fritak fra nattarbeid etter aml. § 10-2(2)

”Arbeidstaker som regelmessig arbeider om natten har rett til fritak fra den arbeidstidsordning som gjelder for arbeidstakergruppen, dersom vedkommende av helsemessige, sosiale eller andre vektige velferdsgrunner har behov for det og fritaket kan gjennomføres uten vesentlig ulempe for virksomheten.”

Retten til fritak fra nattarbeid gjelder for de som regelmessig arbeider om natten. For at nattarbeidet skal anses som regelmessig, kreves det normalt at det er snakk om flere netter i måneden. Det er arbeid mellom kl. 21:00 og 06:00 som anses som nattarbeid. Retten gjelder et generelt fritak fra nattarbeid og ikke sporadiske unntak.

Det må godtgjøres at nattarbeidet medfører en reell belastning på arbeidstakeren. Hvor mange netter arbeidstakeren arbeider, er et moment i vurderingen.

Sak nr. 10/08 av 27. mars 2008 gjaldt en sykepleier som hadde behov for fritak fra nattarbeid. Sykepleieren hadde diabetes og var avhengig av stabil blodsukkerregulering. Sykepleierens lege hadde frarådet henne å arbeide natt. Arbeidsgiver argumenterte med at et avvik fra turnusen ville medføre økt belastning på de andre ansatte. Videre viste arbeidsgiver til at sykepleieren kunne søke arbeid ved en annen avdeling uten krav om nattarbeid. Tvisteløsningsnemnda ga den ansatte medhold i kravet om fritak fra nattarbeid og viste til at det ikke var godtgjort noe vesentlig ulempe for arbeidsgiver. Nemnda fant at fritaket fra nattarbeid ville medføre en vesentlig ulempe for den aktuelle avdelingen, men ikke for sykehuset. Nemnda bemerket at arbeidsgiver har en oppfordring til å finne tilrettelagt arbeid til sykepleieren og det kunne ikke overlates til henne å søke på slike stillinger ved sykehuset.

Særlig om retten til fleksibel arbeidstid etter aml. § 10-2(3)

”Arbeidstaker har rett til fleksibel arbeidstid dersom dette kan gjennomføres uten vesentlig ulempe for virksomheten.”

Du har rett til en individuelt tilpasset arbeidstidsordning så lenge det er uten vesentlig ulempe for arbeidsgiveren. ”Fleksibel arbeidstid” omfatter forskjellige former for fleksibel organisering av arbeidstiden, som for eksempel ”fleksitid”. Etter praksis fra Tvisteløsningsnemnda gir ikke retten til fleksibel arbeidstid rett til fritak fra skift- og turnusordninger, jf. eksempelvis sak. nr. 79/10 av 16. november 2010. Saken gjaldt en sikkerhetskontrollør som satt frem krav om å komme et kvarter senere på arbeid (05:15 i stedet for 05:00). Nemndas flertall konkluderte med at aml. § 10-2 (3) ikke ga rett til fritak fra skiftordningen. Arbeidstaker fikk heller ikke medhold i et krav om overgang til en annen skiftsyklus i sak nr. 76/10 av 15. november 2010.

Særlig om retten til redusert arbeidstid etter aml. § 10-2(4)

”Arbeidstaker som har fylt 62 år eller som av helsemessige, sosiale eller andre vektige velferdsgrunner har behov for det, har rett til å få redusert sin arbeidstid dersom arbeidstidsreduksjonen kan gjennomføres uten vesentlig ulempe for virksomheten. Når avtalt periode med redusert arbeidstid er over, har arbeidstaker rett til å gå tilbake til tidligere arbeidstid.”

Reduksjonen i arbeidstid fører ikke til en reduksjon i stillingsprosent. For eksempel kan arbeidstakeren inneha en full stilling selv om han eller hun er innvilget redusert arbeidstid til 80 %. Men lønnen reduseres tilsvarende reduksjonen i arbeidstid.

Sak nr. 31/11 av 31. mai 2011 gjaldt en sykepleier som hadde fylt 62 år og satt frem krav om fri hver fredag. Tvisteløsningsnemnda konkluderte med at sykepleieren ikke hadde et særskilt behov for reduksjon i arbeidstid som ville oppheve de ulempene dette ville medføre for arbeidsgiver når det gjaldt tilpasning av turnusen. Sykepleieren hadde allerede blitt fritatt fra både kvelds- og helgevakter. Det ville i tillegg være belastende for de andre arbeidstakerne å ta over de vaktene som sykepleieren ville bli fritatt fra.

Sak nr. 81/10 av 3. desember 2010 gjaldt en saksbehandler som hadde behov for redusert arbeidstid ned til 20 % i ett år på grunn av sykdom. Nemnda viste til at saken gjaldt en stor arbeidsgiver som generelt burde ha gode muligheter for tilrettelegging for en ansatt med så sterke behov som det den konkrete ansatte hadde.

Sak nr. 43/10 av 12. august 2010 gjaldt en sykepleier som hadde redusert arbeidsevne på grunn av sykdom og ønsket omplassering til et mindre tungt arbeid på dagtid. Sykepleieren hevdet hun hadde fortrinnsrett til en ledig deltidsstilling i kommunens psykiske helsetjeneste. Hun fikk ikke medhold i Tvisteløsningsnemnda siden aml. § 10-2 ikke gir krav på omplassering eller fortrinnsrett til andre stillinger ved virksomheten.

Sak nr. 26/11 av 16. mai 2011 gjaldt krav om redusert arbeidstid ett år etter foreldrepermisjonens utløp på grunn av pass av småbarn. Nemndas flertall ga arbeidstakeren medhold og viste til at det var snakk om en liten reduksjon i arbeidstiden (forkorting av en hel vakt og 40 minutter av tre vakter) der hun hadde et betydelig behov for fri siden ingen andre kunne passe barna i tidsrommet.

Arbeidsgivers tilretteleggingsplikt etter aml. § 4-6(1)

”Hvis en arbeidstaker har fått redusert arbeidsevne som følge av ulykke, sykdom, slitasje e.l., skal arbeidsgiver, så langt det er mulig, iverksette nødvendige tiltak for at arbeidstaker skal kunne beholde eller få et passende arbeid. Arbeidstaker skal fortrinnsvis gis anledning til å fortsette i sitt vanlige arbeid, eventuelt etter særskilt tilrettelegging av arbeidet eller arbeidstiden, endringer i arbeidsutstyr, gjennomgått arbeidsrettede tiltak e.l.”

For deg som er sykemeldt eller har/ har fått redusert arbeidsevnen din på grunn av ulykke, sykdom, slitasje eller lignende skal arbeidsgiver gjøre det som er mulig for at du skal få fortsette i ditt vanlige arbeid. Dette kan omfatte fysisk tilrettelegging av arbeidsplassen, endring av arbeidsoppgaver og/eller arbeidstid. Tilretteleggingsplikten er ment å være mer vidtgående etter aml. § 4-6, det vil si at arbeidsgiver må strekke seg lenger enn ellers når det gjelder ulemper for virksomheten.

Det foretas en konkret helhetsvurdering der virksomhetens art, størrelse, økonomi og arbeidstakers forhold veies opp mot hverandre. Det stilles for eksempel større krav til tilrettelegging i en stor bedrift med god økonomi enn i en liten bedrift med mindre god økonomi. Muligheten til å tilby andre arbeidsoppgaver er også et moment i vurderingen.

Er det ikke mulig for deg å fortsette i ditt vanlige arbeid til tross for tilrettelegging, skal arbeidsgiver forsøke å finne annet passende arbeid til deg. Arbeidsgiver har ikke plikt til å opprette en ny stilling, men dersom det blir ledig en stilling ved virksomheten som du er kvalifisert for, skal du få tilbud om stillingen.

Tvisteløsningsnemnda har som nevnt ikke kompetanse til å avgjøre tvister etter aml. § 4-6 slik at det ikke finnes noe illustrerende praksis fra nemnda. Det foreligger heller ingen rettspraksis vedrørende tilretteleggingsplikten etter aml. § 4-6. Praksis fra nemnda vedrørende aml. § 10-2 er illustrerende til en viss utstrekning. Tilretteleggingsplikten skal som nevnt gå lenger i arbeidstakers favør etter aml. § 4-6. Hva dette vil innebære i praksis er vanskelig å si noe generelt om.

Kristel Jüriloo
Førstekonsulent i NAV
kristel.Juriloo@gmail.com